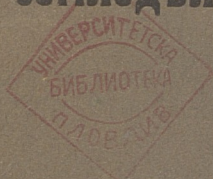

БЪЛГАРСКО ЗЕМЛЕДЪЛСКО ДРУЖЕСТВО
СОФИЯ.

Ив. Николовъ,
инж.-агриколъ, администраторъ
при Бълг. Земледѣлска банка.

Вършачката и тракторътъ
въ нашето земледѣлско стопанство

Рефератъ четенъ на Общото годишно събрание на
Българското Земледѣлско Дружество

27 априль 1930 г.

СОФИЯ
Печатница Б. А. Кожухаровъ
1930.

БЪЛГАРСКО ЗЕМЛЕДЪЛСКО ДРУЖЕСТВО

Ун. библиотека

СОФИЯ.

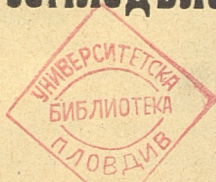
ИНВ. №

2601
1946

Ив. Николовъ,

инж.-агриколъ, администраторъ
при Бълг. Земледѣлска банка.

Вършачката и тракторътъ въ нашето земледѣлско стопанство

Рефератъ четенъ на Общото годишно събрание на
Българското Земледѣлско Дружество

27 априль 1930 г.

СОФИЯ

Печатница Б. А. Кожухаровъ
1930.

ПРЕДГОВОРЪ.

Актуална тема е подобрието и засилването на нашето земледѣлско производство. Всѣки желае да бѣде полезенъ съ нѣщо. Мнозина мислятъ, че спасението е въ „машинизирането“ на нашето земледѣлие и въ това направление *безогледно* поощряватъ частната и колективна инициативи. Така започнаха да се доставятъ вършачки и трактори и дето има условия и дето нѣма. Вследствие това *безразборно и безогледно* доставяне на този твърде скъпъ земледѣлски инвентаръ, мнозина земледѣлски стопани, както и нѣкои кооперативни сдружения, сж изпаднали въ твърде тежко положение. Отъ друга страна напливътъ на вършачки и трактори не прекъсва; нови увлечения следватъ. Създаде се една аномалия въ нашето земледѣлско стопанство, която трѣбва да се изясни и пакостнитѣ и последици да се предотвратятъ.

Цельта на настоящия ми трудъ е да освѣтля въпроса и отворя очитѣ на ония стопани, които, заблудени отъ блестящи перспективи за голѣми доходи отъ трактори и вършачки, се хвъргатъ въ доставки далечъ не по силитѣ имъ и неотговарящи на тѣхнитѣ стопански условия, и ставатъ жертва на своята неразумностъ или увлечение.

Не съмъ искалъ и не мога да преча никому въ пласмента на тѣзи земледѣлски машини.

Мнозина заинтересовани ми се сърдятъ за изнесенитѣ факти и изказанитѣ мисли. Тѣ не сж прави. Азъ бѣхъ длъженъ добросъвѣстно да изнеса фактитѣ и да тегля заключението.

Най-малко за това могатъ да ми се сърдятъ кооперативнитѣ организации, които се занимаватъ съ продажбата на едъръ земледѣлски инвентаръ. *Тѣхъ азъ поддържамъ при условие, обаче, че тѣ ще вършатъ своя пласментъ тамъ кждето обективнитѣ условия сж на лице за разумно и рентабилно използване на вършачката, трактора и др. голѣми земледѣлски машини.* Въ противенъ случай, моята преценка е, че се върши просто една търговия само съ цель да се спечели нѣщо. Съ такава дейностъ азъ не съмъ съгласенъ.

И. Н.

Вършачката и тракторът въ нашето земе- дѣлско стопанство.

Известна истина за всички е, че, подобно на индустрията, въ земледѣлието едно отъ сжщественитѣ условия за повдигане производителнитѣ сили на почвата и усъвършенствуване техниката въ производството, е въвеждането и използването на по-модеренъ и съвършенъ земледѣлски инвентаръ, респ. земледѣлски орджия и машини.

Ролята на орджията и машинитѣ въ земледѣлското стопанство е двойка: едни (плугътъ, браната, валякътъ, подривачътъ, култиваторътъ и др.) служатъ, чрезъ по-добрата обработка, която се дава съ тѣхъ, непосредствено за повдигане производителността на почвата т. е. получаване на по-голѣми реколти, когато други (редосѣялката, триорътъ, жетварката, косачката, вършачката и пр.) даватъ само по бърза и съвършенна работа, служатъ за пестене на време и работна ржка и използватъ живата или моторна двигателна сила за извършване на по-голѣмо количество работа въ по-малко време, безъ да указватъ нѣкакво влияние върху плодородността на почвата.

Приложението на различнитѣ земледѣлски орджия и машини въ земледѣлското стопанство, обаче, не всѣкога е безусловно необходимо и полезно. То трѣбва да става всѣкога съ огледъ на неговитѣ нужди, голѣмина, стопанска система, култури и рентабилностъ. Тѣхното използване въ стопанството трѣбва всѣкога да даде единъ плюсъ, който, обаче, не трѣбва да бжде скжпо и прескжпо платенъ отъ вложениитѣ капитали за доставката на тѣзи орджия и машини. Съ въвеждането на единъ плугъ, култиваторъ, сѣялка и др., земледѣлскиятъ стопанинъ трѣбва да се стреми да изкара повече производство и това повече да струва по-малко или

най малко толкова колкото сервиза на вложения капиталъ (лихва и амортизация) или пъкъ да получи економия въ работа и време въ сравнение съ онова, което би изразходвалъ, ако не си служеше съ по-модернитѣ срѣдства.

Ако земледѣлското стопанство се претовари съ излишенъ инвентаръ (мъртавъ или живъ), то бива спънато въ неговото развитие и, често пѣти, ако неразумността е отишла до тамъ, че стопанинътъ трѣбва да дава всичкитѣ си свободни доходи за изплащане задълженията за ненуженъ инвентаръ, то бива изправено предъ разорение. Такива сж обикновено случаитѣ, когато отдѣлни стопани или група отъ такива, примамени отъ хубавитѣ перспективи, които заинтересовани лица имъ чертаятъ, се увличатъ въ купуване на скъпи земледѣлски машини, главно вършачки и трактори, не по силитѣ на тѣхнитѣ стопанства, задължняватъ и най-често се разоряватъ или се отърватъ отъ тази примка съ цената на голѣма частъ отъ имота си. И когато такива случаи зачестятъ, тѣ ставатъ истинска напасть за селското стопанство, причиняватъ му грамадни загуби и убиватъ духа и вѣрата въ прогреса и техниката. Създава се една особена психология въ земледѣлскитѣ срѣди — отдалечава се земледѣлецътъ отъ правия и разумния пѣтъ на стопанския прогресъ.

Лошитѣ последствия отъ неразумното закупуване и използване на едритѣ земледѣлски машини, главно вършачката и тракторътъ, не бива и не може да ни наведе на заключението че тѣхното приложение у насъ трѣбва да се отрече. Никой не би си позволилъ подобна дързостъ. Въпросътъ е другаде. Да се направи преценка на онова което имаме, какъ става използването на намиращия се въ страната едъръ земледѣлски инвентаръ респ. вършачки и трактори, рентабилно ли е тѣхното използване, сжществуватъ ли обективни условия за използването на тѣзи машини, ако не, какъ трѣбва да се създадатъ и при какви условия вършачката и трактора могатъ разумно, и следователно, рентабилно да се използватъ.

* * *

Вършачката у насъ е въведена преди 32 години, като първитѣ опити за приложението ѝ въ земледѣлското стопанство сж направени отъ Българската земледѣлска банка въ 1898 год. Презъ казаната година банката е доставила 5 вършачки, които сж били изпратени по една на Новоагорския,

Плѣвенския, Шуменския, Айтоския и Фердинандския клонове. По сетне вършачката отъ Новоагорския клонъ е била изпратена въ Садовското земл. училище тѣзи отъ Плѣвенския и Айтоския клонове въ конезавода „Клементина“ край Плѣвень и тази отъ Шуменския клонъ — въ конезавода „Кабиюкъ“, Фердинандската не е била продадена никому и е мината въ загуба на банката.

Въ последствие отдѣлни стопани, по-заможни и събудени, или група отъ такива, виждайки, че има условия да рентиратъ добре капиталитѣ си, продължиха да доставятъ вършачки главно съ парни двигатели, като ги използваша въ единъ широкъ районъ при уемъ минимумъ 10%. При тѣзи условия на използване, разбира се, тѣ имаха смѣтка, изкарваша добра печалба, а това накара мнозина да имъ завиждатъ и въ последствие да се увлечатъ и доставятъ и тѣ вършачки. Стана сжщото както въ мелничарската, масложитната и др. индустрии. Въ известни райони се доставиха толкова много вършачки, че стопанитѣ имъ не могатъ да ги използватъ разумно и рентабилно.

Особено много се засили доставката на вършачки следъ войната, когато мнозина се видѣха съ повечко пари, спестени отъ женитѣ, и ги хвърлиха едни въ имоти, други въ търговия, а трети въ вършачки.

Въ 1911 год. въ страната (старитѣ предѣли) е имало, споредъ статистиката, 1,112 вършачки, отъ които 256 въ отнетата частъ отъ Добруджа.

Къмъ края на 1928 год. въ страната ни има, споредъ статистиката, 2751 вършачки и 927 трактори.

Като по-точни ние ще вземемъ сведенията на Министерството на земледелието и държ. имоти, които сж събрани отъ неговитѣ органи по околии. — Тѣзи сведения сж изразени въ долната „Таблица за числото на вършачкитѣ и тракторитѣ по околии, съпоставени съ броя на земледѣлскитѣ стопанства, обработ. площъ и засѣта съ житни растения, безъ царевицата“.

Т а б

за числото на вършачките и тракторитѣ по околии, съпоста
площъ и засѣта съ житни

№ по редъ	Околии	Трактори	Тракторни плугове	Плугоносци	Вършачки	Обработваема площъ въ ха въ 1923 г.	Засѣта площъ съ житни растения безъ царевича ха — 1928.
1	Айтосъ	40	40	2	17	43,504	20,686
2	Анхиало	21	18	—	21	31,456	16,563
3	Бургасъ	77	71	11	58	39,117	24,217
4	Василико	3	—	—	1	2,029	1,406
5	Елхово.	43	10	2	61	75,391	42,482
6	Кара бунаръ	22	—	—	22	32,623	20,594
7	Карнобатъ.	68	48	—	73	63,954	34,832
8	Котелъ.	—	—	—	—	9,915	4,754
9	Малко-Търново. . .	—	—	—	—	3,724	3,207
10	Сливенъ.	22	—	—	11	33,676	22,231
11	Ямболъ	107	115	5	58	100,000	60,847
а)	Окржгъ Бургасъ.	403	302	20	322	435,389	251,819
12	Варна	27	1	—	25	71,970	39,429
13	Провадия	75	—	—	81	90,093	49,450
б)	Окржгъ Варна .	102	1	—	106	162,063	88,879
14	Бѣлоградчикъ. . .	28	28	—	67	36,675	18,330
15	Видинъ.	35	31	—	33	50,859	26,412
16	Кула	48	42	—	48	39,141	21,587
17	Ломъ.	173	165	—	256	91,720	47,322
в)	Окржгъ Видинъ.	284	266	—	404	218,395	113,651
18	Берковица.	4	—	—	6	16,345	7,345
19	Бѣла-Слатина . . .	90	51	—	111	56,585	31,658
20	Враца	87	44	—	96	50,503	24,724
21	Орѣхово	124	100	—	171	105,363	54,411
22	Фердинандъ	48	24	—	60	45,037	21,838
г)	Окржгъ Враца. .	383	219	—	444	273,833	139,976

л и ц а

вени съ броя на земледѣлскитѣ стопанства, обработваемата
растения, безъ царевичата.

Брой на земе- дѣлскитѣ сто- панства 1926.	О Т Н О Ш Е Н И Я					Забележка
	На колко земе- дѣлски стопан- ства се пада		На колко обра- ботваема площъ се пада		На колко на житни расте- ния се пада 1 вършачка	
	1 вършачка	1 тракторъ	1 вършачка	1 тракторъ		
5,937	349·23	148·42	2559·05	1087·60	1216·82	
5,475	260·71	260·71	1497·90	1497·90	788·71	
5,732	98·82	74 44	674·43	508·01	417·53	
1,494	1,494·00	498 00	—	676·36	—	
10,848	177·83	252·28	1235·92	1753·27	696·42	
4,031	183·22	183·22	1482·86	1482·86	936·09	
6,815	93·35	100·22	876·08	940·50	477·10	
2,528	—	—	—	—	—	
1,505	—	—	—	—	—	
8 685	789·54	394·77	3061·45	1530·72	2021·—	
11,013	189·88	102·92	1724·13	934·57	1049·—	
65,597	204·35	162·77	1,556·35	1080·36	784·48	
13,703	548·12	507·51	2878·80	2628·51	1577·16	
14,423	178·06	192·30	1112·25	1201·24	610·49	
28,126	265·35	275·74	1528·89	1588·80	838·48	
7,032	104 95	251·14	547·38	1309·82	273·50	
11,066	335·33	316·17	1541·18	1453·11	800·36	
7,684	160·08	160·08	815·43	815·43	450·72	
12,144	47·45	70·19	358·28	530·17	184·85	
37,926	93 87	133·54	540·58	768·99	281·31	
7,013	1168·83	1753·25	2724·16	4086·32	1224·16	
11,646	104·92	129·40	509·77	628·72	285 20	
14,967	155·90	172·03	526·07	580·49	257·54	
14,699	85·96	118·54	616·15	849·70	318·19	
9,250	154·16	192 70	750·61	938·27	363·96	
57,575	129·67	163·10	616·74	775·73	315·26	

№ по редъ	Околии	Трактори				Обработваема площъ въ ha въ 1923	Засята площъ съ житни растения безъ царевича ha — 1928.
		Тракторни плугове	Плугоносци	Вършачки			
23	Дупница	1	1	—	4	39,083	17,864
24	Кюстендилъ	—	—	—	1	45,791	22,720
25	Радомиръ	6	3	—	7	36,089	18,185
д)	Окр. Кюстендилъ	7	4	—	12	120,963	58,769
26	Егри-Дере	—	—	—	—	9,107	3,065
27	Кошу-Кавакъ	—	—	—	—	17,411	6,797
28	Кърджали	—	—	—	—	16,619	8,538
29	Мъстанлий	—	—	—	—	10,040	3,644
30	Орта-Къой	—	—	—	—	7,077	3,000
е)	Окр. Мъстанлий	—	—	—	—	60,254	25,044
31	Дере Дере	—	—	—	—	5,362	1,034
32	Дъовленъ	—	—	—	—	5,834	2,778
33	Пашмакли	—	—	—	—	4,203	1,306
ж)	Окр. Пашмакли	—	—	—	—	15,399	5,118
34	Горна Джумая	—	—	—	—	12,282	5,423
35	Неврокопъ	1	1	—	1	18,570	7,522
36	Петричъ	—	—	—	—	11,388	4,334
37	Разлогъ	2	—	—	2	12,767	4,636
38	Свети-Врачъ	—	—	—	—	10,534	4,560
з)	Окржгъ Петричъ	3	1	—	3	65,541	26,475
39	Карлово	15	7	—	17	32,380	16,272
40	Пазарджикъ	54	51	—	84	59,155	23,239
41	Панагюрище	4	2	—	8	25,559	13,374
42	Пещера	2	2	—	3	17,965	8,545
43	Пловдивъ	38	45	—	29	115,059	58,609
44	Станимака	5	4	—	4	42,308	19,313
и)	Окр. Пловдивъ	118	111	—	145	292,426	139,352
45	Ловечъ	43	10	—	61	57,602	30,448
46	Луковитъ	43	17	—	79	34,921	18,708
47	Никополъ	31	16	—	49	60,124	22,868
48	Плѣвень	94	61	—	183	108,265	52,987
49	Тетевенъ	9	3	—	11	15,900	7,063
50	Троянъ	7	—	—	—	16,940	6,174
к)	Окржгъ Плѣвень	227	107	—	338	293,750	138,248

Брой на земе- дѣлскитѣ сто- панства 1926.	О Т Н О Ш Е Н И Я				
	На колко земе- дѣлски стопан- ства се пада		На колко обра- ботваема площъ се пада		На колко на житни расте- ния се пада 1 вършачка
	1 вършачка	1 тракторъ	1 вършачка	1 тракторъ	
10,916	2,929·—	2,929·—	9,970·75	39,183·—	4,466·—
12,971	—	—	—	—	—
9,300	1,328·57	1,550·—	5,155·57	6,014·83	2,597·80
33,187	3,017·—	4,741·—	10,966·3	17,280·42	5,349·63
8,065	—	—	—	—	—
7,577	—	—	—	—	—
7,738	—	—	—	—	—
5,383	—	—	—	—	—
3,119	—	—	—	—	—
31,852	—	—	—	—	—
3,688	—	—	—	—	—
2,935	—	—	—	—	—
6,564	—	—	—	—	—
13,187	—	—	—	—	—
5,604	—	—	—	—	—
9,117	9,117·—	9,117·—	18,570·—	18,570·—	7,523·—
5,701	—	—	—	—	—
6,102	3,051·—	3,051·—	6,383·50	6,383·50	2,318·—
5,360	—	—	—	—	—
31,834	10,628·—	10,628·—	21,847·—	21,847·—	8,825·—
10,688	628·70	712·53	1,904·70	2,158·66	957·10
12,315	146·60	228·05	704·22	1,095·46	276·60
5,936	742·—	1,484·00	3,194·87	6,389·70	1,671·75
6,944	2314·66	3,472·—	5,988·30	8,989·50	2,848·33
21,275	733·62	559·86	3,967·55	3,027·86	2,621·—
12,931	3,232·75	2,586·20	10,577	8,461·60	4,828·25
70,089	483·37	593·97	2,016·73	2,478·18	961·04
13,316	218·24	309·67	944·95	1,327·02	499·14
9,388	118·77	218·32	442·03	812·11	236·81
8,193	167·20	264·29	1,227·02	1,939·48	466·69
16,212	88·59	172·46	591·60	1,151·73	289·54
6,582	598·36	731·33	1,445·46	17,066·66	642·09
9,501	—	1,357·28	—	2,420·—	—
63,192	186·95	278·37	869·08	1,294·07	409·02

№ по редъ	Околии	Трактори	Тракторни плугове	Плугоносци	Върлачки	Обработваема площъ въ ъ 1923.	Засята площъ съ житни растения безъ царевица ъ — 1928.
51	Балбунаръ	20	10	—	21	35,245	19,120
52	Бѣла	40	24	—	42	54,899	28,328
53	Кеманларъ	24	17	—	23	28,792	15,873
54	Разградъ	41	18	—	40	66,154	33,750
55	Русе	77	54	—	89	78,374	41,439
л)	Окръгъ Русе	202	119	—	215	263,464	138,510
56	Брѣзникъ	—	—	—	—	20,560	9,683
57	Ихтиманъ	2	—	—	7	21,290	12,870
58	Новоселци	15	11	—	16	23,799	13,322
59	Орхание	9	2	—	26	17,643	8,124
60	Пирдопъ	3	1	—	3	13,824	7,572
61	Самоковъ	1	—	—	1	19,251	11,455
62	София	28	25	1	27	76,489	37,041
63	Трънъ	—	—	—	—	15,862	7,215
64	Цариградъ (Годечъ)	—	—	—	—	18,731	8,754
м)	Окръгъ София	58	39	1	80	208,718	107,282
65	Казанлъкъ	9	7	—	8	43,151	22,635
66	Нова-Загора	55	54	1	26	79,761	51,457
67	Стара-Загора	48	37	—	39	95,690	61,182
68	Чирпанъ	29	33	1	24	68,823	41,414
н)	Окр. Ст.-Загора	141	131	2	97	287,425	176,688
69	Габрово	1	—	—	1	14,593	6,358
70	Горна-Орѣховица	78	42	12	94	48,511	25,614
71	Дръново	4	—	—	3	21,151	8,162
72	Елена	8	5	—	9	30,440	14,490
73	Свищовъ	50	45	—	47	74,392	34,136
74	Севлиево	63	14	—	74	49,598	24,077
75	В. Търново	143	67	—	175	74,867	37,550
о)	Окр. В. Търновски	347	173	12	403	313,552	150,387
76	Борисовградъ	1	1	—	2	33,065	16,467
77	Свиленградъ	6	6	—	3	34,670	18,949
78	Харманлий	13	12	—	10	60,087	30,228
79	Хасково	5	—	—	4	56,888	28,746
п)	Окр. Хасково	25	19	—	19	184,710	94,390

Брой на земе- дѣлскитѣ сто панства 1928	О Т Н О Ш Е Н И Я					
	На колко земе- дѣлски стопан- ства се пада		На колко обра- ботваема площъ се пада		На колко на житни расте- ния се пада 1 вършачка	
	1 вършачка	1 тракторъ	1 вършачка	1 тракторъ		
5,608	267·04	280·40	1,678·33	1,762 25	910,47	
7,781	185·26	194·52	1,307·12	1,372·47	674·47	
5,336	232—	222 33	1,251·82	1,199·66	690·13	
12,067	301·67	294 31	1,653·85	1,613·51	843·75	
11,356	127·59	147·48	880·60	1,017·84	465·60	
42,148	196·03	208·65	1,225 41	1,304·27	644·23	
3,036	—	—	—	—	—	
6,425	917·85	3,212·20	3,041·42	10,645·60	1,838·57	
5,980	373·75	398·66	1,487·43	1,586 60	832·62	
7,539	289·96	289—	678·57	1,960·33	312·46	
4,752	1,250·66	416·88	4,608—	4,608—	2,524—	
5,017	5,017—	5,017—	19,251—	19,251—	11,455—	
17,726	656 52	656·51	2,832·92	2,731·75	1,371·88	
4,285	—	—	—	—	—	
4,468	—	—	—	—	—	
54,760	684·50	944 13	2,608 97	3,598·58	1,341 02	
12,013	1,501·62	1,334·77	5,393·87	4,794·55	2,829·37	
8,771	337·34	159 47	3,067·73	1,450 20	1,979·11	
12,422	318·51	258·79	2,453·58	1,993·54	1,568·76	
10,233	426 37	352·86	2,867·62	2,373·17	1,728·58	
43,439	447·82	308 07	2,963·14	2,038·47	1,821·52	
5,908	5,908—	5,908—	14,593—	14,593—	6,358—	
14,598	155·29	187·15	516·07	621·93	272·48	
5,239	1,746·33	1,309·75	7,050·33	5,287·75	2,720·66	
8,103	900·33	1,012 87	3,382·22	3,805—	1,610—	
10,063	214·10	201·26	1,582·80	1,487·84	726·39	
12,798	172·94	203·14	670·24	787·25	325 36	
16,963	96 93	118 62	427·81	523·54	214·57	
73,672	182 80	212·31	778·04	903·60	373·16	
6,015	3,007·50	6,015—	16,532·50	33,065—	8,233·50	
6,516	2,172—	1 085—	11,556·60	5,778·30	6,316·33	
8,976	897·60	690 46	6,008·70	4,622·07	3,022·80	
11,084	2,771—	2,216·80	14,222—	11,388·60	7,186 50	
32,591	1,715 31	1,303·64	9 721·57	7,388·40	4,967·89	

№ по редъ	Околии	Трактори	Тракторни плугове	Плугоносци	Вършачки	Обработваема площъ въ ha въ 1928.	Засята площъ съ житни растения безъ царевица ha — 1928.
80	Ески-Джумая	25	15	—	33	37,396	20,589
81	Нови-Пазаръ	23	16	—	23	4,633	23,409
82	Османъ-Пазаръ	10	4	—	10	32,469	17,919
83	Попово	28	18	—	43	51,528	26,910
84	Преславъ	20	6	1	23	32,388	16,958
85	Шуменъ	27	27	3	32	61,224	30,770
P)	Окръгъ Шуменъ	133	86	4	164	259,638	136,555
	Всичко Царството .	2402	1653	37	2752	3,474 251	1,819 897

Отъ горната таблица се вижда, че общо въ страната къмъ 1928 г. има 2750 вършачки и 2402 трактори. Най-много вършачки имаме въ околиците: Ломска, Орѣховска, Бѣло-слатинска, Врачанска, Плѣвенска, В.-Търновска, Гор.-Орѣховска, Севлиевска, Провадийска, Русечка и др., дето една вършачка се пада: въ Ломска околия на 1840 дек. засѣти съ цареали безъ царевицата

въ В.-Търновска на	2145 da
„ Луковитска „	2368 „
„ Врачанска „	2575 „
„ Г.-Орѣховска „	2724 „
„ Бѣлоградчиш. „	2735 „
„ Т.-Пазардж. „	2766 „
„ Б.-Слатинска „	2852 „
„ Плѣвенска „	2895 „

Общо за цялата страна една вършачка се пада на 269 земл. стопанства. на 12524 da обработ. площъ и на 6512 da засѣти съ цареали, безъ царевицата.

Единъ тракторъ се пада на 305 земл. стопанства и на 14463 da обработваема площъ.

Брой на земе- дѣлскитѣ сто- панства 1928.	О Т Н О Ш Е Н И Я						Залележка
	На колко земе- дѣлски стопан- ства се пада		На колко обра- ботваема площъ се пада		На колко ha житни расте- ние се пада 1 вършачка		
	1 вършачка	1 тракторъ	1 вършачка	1 тракторъ			
8,358	253·27	334·32	1,133·21	1,495 84	623·91		
6.621	287·8	287·87	1,940·50	1,940·50	1,017 78		
7,013	701·20	701·30	3,246·90	3,246·90	1,791·90		
9,819	228·34	350·67	1,193·32	1,840·28	625·81		
7,369	320·39	368·45	1,408 17	1,619·40	737·30		
11,288	352·75	418·07	1,913·25	2,267 55	961·56		
50,468	307·73	379·45	1,583 15	1,952·16	832·65		
734,193	266·78	305 66	1,262 44	1,446·39	661 29		

Ако приемемъ, че нормално една вършачка работи 60 дена съ капацитетъ дневенъ 7000—8000 кгр., то за 60 дена може да овършѣ 420—480,000 кгр. Това количество зърно при среденъ добивъ на декарь 100 кгр. може да се добие отъ 4800 декара. Следователно, при нашитѣ условия, за да може да се използва добре една вършачка, при срѣдна година, трѣбва да има снопи отъ около 5,000 дек., абстрахирайки се отъ изключителнитѣ много добри и много лоши години.

Такива околии, дето една вършачка се пада на 4—6000 дек., безъ да се държи смѣтка за балканскитѣ и полубалканскитѣ мѣста, дето би могла да се използва добре вършачката, сж: Бургазска, Карнобатска, Провадийска, Кулска, Ловешка, Никополска, Русенска, Ески-Джумайска и Поповска.

Ако въ тѣзи околии машинитѣ се използватъ най-рационално, биха могли да задозолятъ нуждитѣ, а сжщо биха се и рентирали добре, защото ще иматъ достатъчно работа и ще взематъ уемъ умѣренъ за стопанитѣ които вършеятъ и достатъченъ за притежателитѣ на машинитѣ за рентирание на вложенитѣ капитали. Такова идеално, бихъ казалъ, използване на съществуващитѣ машини нѣма и не може да има съ рѣдки изключения, по различни причини. Обикновено машинитѣ се групиратъ въ известни центрове, създава се голѣма

конкуренция, уемът се намалява до минимум и 50% от вършачките, за да не кажа повече, завършват с явни загуби, като най-често стопаните се задоволяват да си приберат разносните по горивните и смазочни материали и персонала, а лихвата на вложения капитал и амортизацията на машината остава да се очакват при по-благоприятна година.

Най-честите случаи на неблагоприятно завършена кампания сж там, където вършачката е комбинирана с трактор и където той не се използва за други цели освен за вършитба и много рядко за оран, поради това, че горивото му е по-скъпо, по-кратко време се използва и пр.

* * *

Преди да видим как става използването на вършачката у нас, и как трябва да става то, нека ни бъде позволено да кажем няколко думи и за тракторът като двигател, който се използва било за привеждане в движение на вършачката и други едри машини, било за работа на полето — оран, сеидба, жътва и пр.

У нас за трактора, като двигател в земледелието, се заговори през време на големата световна война под влиянието на германската техника.

Още през войната се въведоха в страната за обработване на големи площи земя моторните плугове (плугоносци) от типа *Ханоман* и *Шок*. По-сетне се яви тракторът, към който се прикачват плужни тѣла за оран.

През 1920 год. се направи първият конкурс в страната, резултатите от който не бѣха много насърчителни. През 1921 год. стана вторият голем конкурс, в който участваха 10 трактора и 6 плугоносци. Резултатите и от него сжко така не бѣха твърде насърчителни. Комисията, която е произвела конкурса, ни дава само изобилни данни за резултатите от него, без да даде мнение за тяхната пригодност или не за нашето землед. стопанство. От проучването на тези данни, обаче, проличава доста добре заключението, че, изобщо при нашите условия, тракторът е неприложим с много рядки изключения, дето обективните условия биха позволили рентабилното му използване.

Въпреки яснотата на изобилните данни от двата конкурса и въпреки липсата на благоприятни обективни условия изобщо в страната, благодарение усилените агитации с простени и непростени средства, от страна на заинтересо-

ваните лица, благодарение пригодността на трактора като двигател на вършачката и някои подобрения на конструкцията му и горивото, той си проби път и както е видно от таблицата на стр. 8 и 9 през 1928—1929 год. в страната имаме 2402 трактора. Известен брой от тези трактора се използват за вършитба и оран, други само за оран, а съвсем малко и за други цели. В това отношение точна статистика нѣмаме.

От проучванията и наблюденията, които правим по употреблението на трактора в нашето земледѣлско стопанство, се установява, че много рядко сж земледѣлски стопани или група от такива, които притежават напълно необходимите обективни условия за рентабилното използване на трактора; в повечето случаи това сж стопани с 100—200—300 дек., а понякога и под 100 дек., които купуват трактор с мисълта да обработват собствените си имоти и тези на свои съселяни, като не рядко търсят клиенти далеч от селото си, без, разбира се, да държат сметка дали се рентира вложения от тях капитал. В повечето случаи използването на трактора, както и на вършачката е поставено на чисто комерчески начала и то в голѣмото си болшинство на явна загуба. Дори в кооперативните сдружения, там където могат да се намърят по-добри условия за използването на тази машина, които по една или друга причина сж си доставили трактор и вършачка, използването им става нерационално, а в някои даже не се и използват.

От събраните пълни и систематизирани сведения за 120 трактора, които сж работили различно число години се вижда:

1) че четиридесет и девет (49) сж работили (в оран) само по една година. Изорани сж били общо 19,596 декари, или на един трактор се пада 399 декари. Получено е било бруто приход от постъпили такси срещу изораното пространство 1,159,765 лв., или на декар по 59 лева, а средно на трактор по 23,668 лева.

Направен е бил разход за покупка смазочни материали, дребни поправки и механик, (без лихвата за вложения капитал и амортизацията) при изораване на това пространство всичко 785,305 лева, или за декар по 40 лева, а средно на трактор по 16,026 лева.

2) че петдесет (50) от тракторите сж работили (в оран) по 2 години. Изорано е било всичко 48,403 декари, или един трактор е изорал средно годишно 484 декари.

Получено е било бруто приходъ отъ постъпили такси срещу изораното пространство 2,461,380 лева, или на декаръ по 51 левъ, а на тракторъ срѣдно годишно по 24,614 лева.

Направено е било разходъ за покупка смазочни материяли, дребни поправки и за механика (безъ лихвата на вложения капиталъ и амортизацията) при изораване на това пространство всичко 1,844,126 лева или на декаръ по 38 лева, а на тракторъ срѣдно годишно по 18,441 лв.

3) че седемнадесетъ (17) отъ тракторитѣ сж работили (въ оранъ) по 3 години; изорано е било всичко 23,549 декари, или единъ тракторъ е изоралъ срѣдно годишно по 461 дек.

Получено е било бруто приходъ отъ постъпили такси срещу изораното пространство всичко 1,164,500 лева или на декаръ срѣдно 49 лева, а на тракторъ срѣдно годишно по 22,833 лева.

Направенъ е билъ разходъ за покупка смазочни материяли, дребни поправки и за механикъ (безъ лихвата на вложения капиталъ и амортизацията) при изораване на това пространство всичко 816,694 лева или на декаръ по 34'60 лева, а на тракторъ годишно срѣдно по 16,014 лева.

4) че четири (4) отъ тракторитѣ сж работили (въ оранъ) по 4 години; изорано е било всичко 4,803 декари, или единъ тракторъ е изоралъ срѣдно годишно по 533 декари.

Получено е било бруто приходъ отъ постъпили такси срещу изораното пространство всичко 336,300 лева, или отъ декаръ срѣдно по 70 лева, а отъ тракторъ годишно срѣдно по 21,018 лева.

Направенъ е билъ разходъ за смазочни материяли, дребни поправки и за механикъ (безъ лихвата на вложения капиталъ и амортизация) всичко 340,100 лева, или на декаръ по 70'80 лева, а на тракторъ срѣдно годишно по 21,256 лева.

Повече подробности въ това отношение ще дадемъ по-нататъкъ.

За да можемъ да преценимъ дали използването на трактора и вършачката става рационално у насъ и дали се рентиратъ, най-първо ще трѣбва да видимъ какви разходи се правятъ по тѣхъ и следъ това сравнимъ съ онова, което се получава при работата.

1. *За трактора*, когато той се използва само за оранъ максим. 150 дена въ годината.

Стойностъ на трактора	200,000 лв.
" " плуга и др.	30,000 "
Лихва на капитала	10%

Амортизация на трактора 7 год.

" " плуга 12 "

Ремонтъ на трактора 5%

" " плуга 3%

Застраховка 2%

Постоянни годишни разноси за трактора:

Лихви на капитала 10% 20000

Амортизация на трактора 22540

Ремонтъ на трактора 10000

Застраховка 2% 4000

Всичко . . . 56540

За плуга

Лихва на капитала 3000

Амортизация 1580

Ремонтъ 900

Застраховка 600

Всичко . . . 6080

Или общо годишни постоянни разходи за трактора плуга 62620 лв.

Следователно при използване трактора за оранъ само 150 дена презъ годината безъ прислугата ще имаме дневни разходи 418 лева.

Ако изоре годишно само 500 дек., смѣтано по 25 да на день, при 150 лв. дневно само за прислуга, оранътъ на декаръ ще струва:

За 500 дек. — 20 дена	×	150 за прислуга	=	3000 + 62620 = 65620
" 1000 " — 40 "	×	150 " "	=	6000 + 62620 = 68620
" 1500 " — 60 "	×	150 " "	=	9000 + 62620 = 71620
" 2000 " — 80 "	×	150 " "	=	12000 + 62620 = 74620

т. е. дневно 132 лв.

" " " 69 "

" " " 47 "

" " " 37 "

Тѣзи цифри ще трѣбва да се увеличатъ съ разходите за горивни и смазочни материяли, които вариратъ съ вида на работата, спирки, друго времегубене и др., които не сж помалко отъ 625—750 лв дневно, т. е. между 25 и 30 лв. на

да., тогава ще стане ясно колко ще ни струва дневно работата с трактора и специално на да.

При горнитъ случаи, като вземемъ среденъ разходъ на да. за горивни и смазочни материяли 25 лв., ще имаме:

При изорани	500 да за 20 д.	— 1 да струва	157
"	"	1000 " " 40 " " "	94
"	"	1500 " " 60 " " "	72
"	"	2000 " " 80 " " "	62

Дори ако допуснемъ, че при горнитъ изчисления се прави една грешка отъ 5 до 10% — резултатитъ нѣма да се измѣнятъ много и заключението нѣма да бжде по-добро.

Нека сега да видимъ какво говорятъ даннитъ отъ действителността, т. е. какъ сж използвани тракторитъ, които сж употребявани само за оранъ, колко сж изорали и колко приходъ е получено, за да видимъ фактически какъ се рентиратъ.

1. Тракторъ М. К. на Е. М., Айтовско, доставенъ 1928 г. Заедно съ плуга 310,000 лв. (Тракторъ 280,000 лв, плугъ 30,000 лева).

Работилъ 1928 г. 70 дни, изоралъ 1050 дек.	— приходъ	68250
" 1929 " 130 " " 1950 " "		126720
	Всичко . . .	195000

Вземалъ такса за оранъ на декарь 50—80 лв.

Годишнитъ разноси на този тракторъ сж:

Лихви на капитала 10%		31000
Амортизация на трактора		32000
Ремонтъ " " 5%		14000
Амортизация на плуга		1580
Ремонтъ " " 3%		900
Застраховка 2%		6200
	Всичко . . .	85680

Допълнителни разходи за 1928 год.

Споредъ даннитъ на собственика:

За горивни и смазочни материали	27000
Машинистъ и помощникъ	15000
Разни	15000
Всичко	57000

Всичко за 1928 г. . . . 142680

Изорани презъ 1928 г. 1050 дек. — приходъ 68250
Загуба 74430
Оранъта на 1 дек. въ този случай струва 136 лв.

Допълнителни разходи презъ 1929 год.

За горивни и смазоч. материяли .	47000
Машинистъ и помощникъ	30000
За разни други	18000
Всичко . . .	95000

или всичко за 1929 г. . . . 130680

Изорани презъ 1929 г. 1950 дек. приходъ . 126750
Загуба 53930

Оранъта на 1 дек. струва — 93 лв.

2. Тракторъ М. К. на С. Н. отъ Анхиалско, доставенъ презъ 1928 год.

Тракторъ за . . .	185000
Плугъ за	25000
Всичко . . .	210000

Годишнитъ разноси на този тракторъ сж:

Лихва на капитала — 10% на 210000 лв. . .	21000
Амортизация на трактора 12%	20840
Ремонтъ " " 5%	9250
Амортизация на плуга	1320
Ремонтъ " " 3%	750
Застраховка 2% на 210000 л.	4200
Всичко . . .	57260

Допълнителни разходи презъ 1928 г.

Споредъ даннитъ на собственика за горивни и смазочни материяли 8000
За прислута 30 дни X 150 лв. = 4500
Всичко . . . 12500

Всичко за 1928 год. 69260

Изорани презъ 1928 год. собствена земя 550 дек. за 30 дена или за оранъ на 1 дек. е изразходвано срѣдно 126 лв.

Забележка. Показанитъ разходи за горивни и смазочни материяли сж твърде малки.

Допълнителни разходи презъ 1929 год.

Споредъ даннитъ на собственика за изораване на 1250 дек. е изразходвано горивни и смазочни материяли за 10000 лв., нѣщо невъзможно. Ако туримъ минимални разноси за горивни и смазочни материяли само по 20 лв. на дек. ще имаме разходъ за 1250 дек. 25000 лв.

За прислуга 65 дена $\times$ 150 л. = 9750 „

Всичко . . . 34750 „

или всичко за 1929 год. 91860 лв.

Изорани презъ 1929 г. собствена земя 550 дек. и чужда 700 дек. — всичко 1250 дек. или за оранъ на 1 дек. се пада срѣдно по 73 лв. Получилъ е за оранъ на 700 дек. — 28000 лв., значи за изораване на своята 550 дек. земя е изразходвалъ 63860 л. или на декаръ срѣдно по 116 лева.

Ако приемемъ за вѣрни неговитъ данни, нѣщо невъзможно, то оранъта на да ще струва 61 лв. Пакъ ще бжде въ загуба съ около 15000 лв.

3. Тракторъ М. К. на Е. С. Е., Балбунарско, доставенъ презъ 1929 година за 185,000 лв.

плугъ 30,000 „
Всичко 215,000 „

Годишнитъ разноси на този тракторъ сж:

Лихви на капитала 215000 лв. по 10% . . . 21,500 лв.

Амортизация на трактора 20,840 „

Ремонтъ на „ 5% 9,250 „

Амортизация на плуга 1,580 „

Ремонтъ на плуга 900 „

Застраховка 2% 4,300 „

58,320 лв.

Допълнителни разходи презъ 1928 год.

споредъ даннитъ на собственика

За горивни и смазочни иатериали 10,500 лв.

За прислуга 8,000 „

Всичко . . 18,500 лв.

Или всичко за 1928 год. 76,820 лв.

Изорана и засѣта презъ с. год. собствена земя 640 дек. и чужда 260 дек. за 46 дни или всичко 900 дек. Срѣдно работата на декаръ струва 85 лв.

Има приходъ отъ изораване на чужда земя 18,200 лв. — значи за изораване на неговия декаръ земя се пада срѣдно по 92 лева.

Допълнителни разноси за 1929 год.

Споредъ даннитъ на собственика

За горивни и смаз. материяли 26,000 лв.

Прислуга 24,000 „

Всичко 50,000 лв.

Или всичко за 1929 год. 108,390 лв.

Изорана презъ с. год. собствена земя 500 дек. и чужда около 1140 дек. или всичко 1640 дек. за 110 дена. Срѣдно работата на декаръ струва 66 лв т. е. приблизително колкото е вземалъ за изораване на да чужда земя.

4. Тракторъ М. К. на К. Т. отъ Берковско, доставенъ презъ 1929 година.

тракторъ за 190,000 лв.

плугъ за 20,000 „

динамо 12,000 „

Всичко 222,000 лв.

По аналогия приемаме, че и при този тракторъ общитъ разноси ще сж кржгло къмъ 58,000 лв.

Споредъ сведенията на стопанина сжщиятъ е изоралъ презъ 1929 год. за 10 дена 280 дек., за който е изразходвалъ за горивни и смазочни материали 3084 лв. (цифра твърде малка). Сжщиятъ казва, че до края на 1929 год. щѣлъ да изоре 400 дек. За оранъ на 1 да. е вземалъ само по 47 лв.

Ако приемемъ, че той ще изоре 400 дек. и изразходва само по 20 лв. на декаръ за горивни и смазочни материяли и за прислуга 3000 лева, то ще имаме 400 дек. изорани за 69,000 лв. или на 1 дек. срѣдно се пада по 172 лв.

5. Тракторъ М. К. на Бр. Г. Б., Варненско, доставенъ презъ 1928 г. за 180,000 лв.

плугъ за 30,000 „

Всичко 210,000 лв.

Общитъ разноси на този тракторъ ще бждатъ около 57,000 л.

За дветъ години, презъ които тракторътъ е билъ използванъ (1928 и 29), е изразходвалъ кржгло за горив. и

смазочни материяли 46,000 лв.

Ако приемемъ, че за работ. ржка е изразход. 12,000 „

Ще имаме всичко разходъ 115 000 лв.

Изоралъ 1800 дек. и засѣлъ 800 да., или всичко 2600 дек. или сръдно на декарь се пада по 44 лв. Стопанинътъ има повече отъ 1000 дек. собствена земя.

Забележка. Цифрата 46,000 л. ни се вижда твърде малка.

6. *Тракторъ М. К. на В. П. Н., Орѣховско, доставенъ презъ 1929 год.* за 180,000 лв.
 плугъ за 30,000 „
 Всичко 210,000 л.

Общитѣ разноси на този тракторъ сж 57,000 лв.

Допълнителни разноси

за изорани 540 дек. (работилъ 24 дни)

за горвни и смазочни материали . . 18,000 лв.
 за прислуга 4,000 „

Сжщиятъ предполагалъ да изоре до края на годината още 400 дек., вѣроятнитѣ разходи за които ще сж кржгло . . 15,000 лв.
 Всичко 37,000 лв.

Или всичко разходи 94,000 лв., което значи, че оранъта на единъ декарь ще струва по 100 лв., а той е вземалъ на декарь по 55 лв. Фактически, реализиралъ е една загуба отъ 45. лв. на декарь.

7. *Тракторъ М. К. на Бр. Ц., Плѣвенско, доставенъ презъ 1928 г.* заедно съ плугъ 210,000 лв. (Тракторъ 180,000, плугъ 30,000 лв.) Общитѣ разноси сж кржгло 57,000 лв.

Извършена работа презъ 1928 г. и частъ отъ 1929 г. — оранъ 1500 дек. за 50 дена и 800 дек. жътва и сеидба за 20 дена.

Допълнителни разноси

Горивни и смазочни материали . . . 35,800 лв.
 Прислуга 8,000 „
 Всичко 43,800 лв.

Или за извършена работа е изразходвано всичко 100,800 л. или сръдно на декарь за разнитѣ работи по 44 лв., ако показаната цифра за горивни и смазочни материали е вѣрна.

8. *Тракторъ М. К. на кооперация „Е.“, Ст. Загорско, доставенъ презъ 1929 г.* заедно съ плуга за 210,000 л.

Общитѣ разноси сж 57,000 лв.
 Изразходвалъ горивни и смазочни
 материали за 12,720 лв.
 прислуга 4,700 „
 Всичко 17,420 лв.

Или всичко разходи 74,420 лв.
 Изоралъ презъ годината 700 дек. и оронкалъ 60,000 кгр. царевица.

Получилъ доходъ 29,000 лв.
 2000 кгр. царевица 6,000 „
 Всичко доходъ 35,000 „
 Реализирана загуба . . . 39,420 лв.

Такива сж резултатитѣ отъ работата на грамадното болшинство трактори, които работятъ у насъ и за които липсватъ условия за рационално и рентабилно използване.

Знаейки при наличността на какви обективни условия се доставятъ тракторитѣ и какъ се използватъ при нашата действителностъ — дребни и сръдни земеделѣлски стопанства, съ прѣснати парчета ниви едно отъ друго често пжти на цѣли километри, недостатъчно обучена работна ржка, недостатъчно грижи за запазване на този инвентаръ, смѣло може да се предположи, че повече отъ 80% отъ доставенитѣ трактори специално за оранъ не се използватъ рентабилно и че, ако се взематъ предъ видъ всичкитѣ разноси, работата съ тѣхъ струва скжпо и стопанинътъ е въ загуба. Ако пъкъ той си затваря очитѣ и не вижда освенъ непосредствено направенитѣ разходи за извършване на известна работа (горивни и смазочни материали, прислуга и др.) и споредъ това опредѣля таксата за оране на 1 декарь, ще дойде време когато той ще изгуби този капиталъ и вмѣсто него ще има единъ купъ старо желѣзо, негодно за нищо.

Мнозина отъ притежателитѣ на трактори казватъ „върши ми по-добра и по-евтина работа отъ добитѣка“, а въ сжщото време държатъ пакъ толкова добитѣкъ, колкото е необходимъ за извършване нормалнитѣ работи въ стопанството. А още по-куриозното е, че нѣкои, мотивирайки нуждитѣ си отъ по-голѣмъ заемъ, казватъ, напр. при стопанство отъ 300—400 дек. „трѣбватъ ми 200,000 л. за набавяне или изплащане на тракторъ, 50—60,000 лв. за набавяне 2—3 чифта работенъ добитѣкъ (коне или волове) и пр.“.

Моето мнение е, че въ заблудата и увлечението си такива стопани сж отишли толкова далечъ, че сж станали роби

на мисълта да се сдобият съ тракторъ и въ това си състояние сж се скарали съ всъкаква стопанска логика. Купува тракторъ за да изоре 1 или 2 пжти свои 2—300 дек., запазвайки и използвайки за всички други работи работния си добитъкъ; тича отъ парче на парче, често пжти на километри едно отъ друго и маломърни, да оре и търси доходи за вложения 200,000—300,000 лв. капиталъ!

Това безумие може да си позволи само човѣкъ, който има много пари и иска да ги пилѣе безразсждно, или пъкъ такъвъ, който не може да си даде смѣтка за това, което върши.

Преди да продължимъ нашето изложение за използване на трактора въ други работи, главно като двигателъ на вършачката, нека се отклонимъ малко, за да видимъ колко струва работата на вола и коня, за да имаме данни за сравнение.

	За два вола 15,000 лв.	За два коня 20,000 лв.
Лихви на капитала 10%	1,500 лв.	2,000 лв.
Амортизация за 7 год.	1/7 % " 2,000 "	2,000 "
Застраховка 2%	300 "	400 "
Ветер. помощъ	200 "	400 "
Разни (подковаване освѣтлен. и др.	300 "	500 "
Храна 4000 кгр. сѣно $\times 1.5$ лв.	6,000 "	
Годиш. 3000 " слама $\times 0.30$ "	900 "	
1000 " ярма $\times 3$ "	3,000 "	
Всичко	13,900 "	20,300 "

Забележка. При изчисляване на дажбитъ е взето живо тегло на двойката волсве 900 кгр., конетъ 800 кгр., дажба за подържане 80—100 дена, а останалото време 265 дена сръдно тежка работа. 500—700 крѣмни еденици се набавятъ отъ паша.

Ако вземемъ въ съображение и тора, ще имаме за 1 двойка волове дневно по 50 кгр. торъ или год. 16,000 кгр. За конетъ 12,000 "

Ако оценимъ волския торъ само по 30 лева 100-тѣхъ кгр., ще имаме за воловетъ приходъ 4,800 лева, а конския по 40 л. 100-тѣхъ кгр., ще имаме сжщо 4,800 лв., следователно остава за 1 двойка волове разходъ 9,100 лв., а за конетъ 15,500 л.

Работни дни за вола 220	9,200:220=42 лв. дневно
" " " коня 250	15,500:250=62 " "

Ако сега вземемъ подъ внимание и работната ржка 60 лв. дневно, то работния день на една волска двойка, употребена за всевъзможни работи въ земледѣлското стопанство ще струва 102 лв., а за конска двойка — 122 лв.

По отношение качеството на работата при обработването на почвата, може смѣло да се каже, че тя не е по-долна отъ тази на трактора, особено когато се работи съ добре храненъ и гледанъ добитъкъ, какъвто трѣбва нашия земледѣлски стопанинъ да има, а не да живѣе съ превратнитѣ идеи, че тракторътъ ще увеличи производството и ще спаси стопанството му и че работниятъ добитъкъ му е само въ тежестъ.

* * *

Нека сега видимъ какъ се използва вършачката съ трактора въ нашето земледѣлско стопанство при днешната не ова структура и начинъ на използване.

Вършачна гарнитура (безъ трансмисия) ширина 36 цола, съ двигателъ тракторъ НР — 10—20.

Покупна стойностъ на вършачката	280,000 лв.
" " " трактора	200,000 "
" " " плуга	30,000 "
Навесъ за пазене на вършачка	20,000 "
трасина	40,000 "

Постояннитѣ общи разноски за вършачната гарнитура и навеса ще бждатъ:

Лихва 10% на единъ капиталъ отъ 340,000 лв.	34,000 лв.
Амортизация за 15 год.	12,500 "
Ремонтъ и подържане — 3%	10,200 "
Застраховка 2.8%	8,800 "
Всичко за вършачката	65,500 лв.

Разноски за трактора безъ плуга 56,540 лв.

Или всичко постояннитѣ разноски за този комплектъ машини ще бждатъ кржгло 122,000 лева, които трѣбва да се иматъ предъ видъ при всѣко приключване годишнитѣ смѣтки за установяване крайния резултатъ.

Ние взимаме като двигателъ трактора, понеже въ последно време главно той се употребява и постепенно из-

мѣства другитѣ видове двигатели, които сж твърде опасни и неудобни.

Необходимо е сега да видимъ при какви условия на работа тѣзи машини могат да покриятъ разноситѣ си, а сжщо могат да бждат и рентабилни.

За да направимъ това, трѣбва преди всичко да видимъ колко сж разноситѣ за овършаването на 1000 кгр. зърно. Това може да стане по два начина: или като се изходи отъ теоретическитѣ предпоставки или отъ реално направенитѣ разходи при различни случаи. Понеже многобройнитѣ данни, съ които разполагаме, ни позволяватъ да си послужимъ съ реално направенитѣ разходи, ние ще си послужимъ съ тѣхъ.

Отъ тѣзи данни се установява, че срѣдно разходитѣ за овършаването на 1000 кгр. зърно сж кржгло 180 лв.

Дневниятъ капацитетъ (12—14 часа) на една вършачка отъ 36 цола, се движи между 7 и 8000 кгр. при срѣдно 60 дневна работа. Безспорно е, че тя може да даде и повече, ако се форсира, както и да работи повече дни, но това ще е въ ущърбъ на качеството на работата и трайността на машината, въ който случай трѣбва да се предвиди по бързо амортизиране и по-голямъ процентъ за ремонтъ, както за вършачката, така и за трактора.

Ако предположимъ сега, че машината ще работи само 30 дена, тя ще овършѣ 210,000 кгр. зърно. Овършаването на 210,000 кгр. зърно ще струва $210 \times 180 + 122,000$ лв. = 159,000 лв., следователно, при този случай, за да може да се покриятъ разходитѣ по вършитбата, необходимо е да получимъ при днешнитѣ цени 35,300 кгр. уемъ (по 4.50 лв. кгр.) или 17 %.

За 40 дена работа ще имаме 280,000 кгр. овършаването му ще струва $280 \times 180 + 122,000$ лв. = 175,400 лева, което изразено въ уемъ прави 38,310 кгр., или 14 %.

За 45 дена работа ще имаме 315,000 кгр. овършаването му ще струва $315 \times 180 + 122,000$ лв. = 178,700 л., което изразено въ уемъ прави 40,000 кгр. или 12.7 %.

За 50 дена работа ще имаме 350,000 кгр.; овършаването му ще струва $350 \times 180 + 122,000$ лева = 185,000, което изразено въ уемъ прави 41,000 кгр. или 11.7 %.

За 55 дена работа ще имаме 385,000 кгр.; овършаването му ще струва $385 \times 180 + 122,000$ лева = 191,300 лева, което изразено въ уемъ прави 42,500 кгр. или 11 %.

За 60 дена работа ще имаме 420,000 кгр., какъвто е приблизително срѣдния годишенъ капацитетъ на една 36 цо-

лова вършачка (400—500,000 кгр.); овършаването му ще струва $420 \times 180 + 122,000$ лева = 197,600 лева, което изразено въ уемъ прави 44,000 кгр., или 9.5 %.

Отъ горнитѣ пресмѣтания става явно, че за да може една вършачна гарнитура съ двигателъ тракторъ да се рентири при нормална работа къмъ 420,000 кгр. овършени храни (присъотношение: $\frac{2}{3}$ пшеница и $\frac{1}{3}$ други) за 60 дена, необходимо е да се взема уемъ 9.5 %.

Въ действителностъ, какво се получава у насъ? Много точни и изобилни данни въ това отношение у насъ мжчно могат да се добиятъ по разни причини. При все това даннитѣ, съ които разполагаме, сж достатѣчни, за да ни дадатъ една представа за положението.

Отъ 194 вършачни гарнитури

39 вършачки използвани	1 г. сж дали ср.	бр. прих.	112,000 л
92	2	"	122,000 "
44	3	"	133,000 "
12	4	"	141,000 "
5	5	"	115,000 "
2	8	"	94,000 "

Или срѣдно една вършачка е дала 125,000
 $(30 \times 1 \times 112,000 + 92 \times 2 \times 122,000 + 44 \times 3 \times 133,000 + 12 \times 4 \times 141,000 + 5 \times 5 \times 115,000 + 2 \times 8 \times 94,000)$

Раздѣлено на

$$(39 \times 1 + 92 \times 2 + 44 \times 3 + 12 \times 4 + 5 \times 5 + 2 \times 8) = 125,000 \text{ лева.}$$

Не е безинтересно да се види, пакъ отъ даннитѣ за тѣзи 194 вършачки, колко е срѣдния разходъ безъ сервиза на капиталата, ремонти и пр. Отъ тѣзи 194 вършачки

39 сж използвани	1 год. срѣденъ разходъ	65,000 лв.
92	2	76,000 "
44	3	72,000 "
12	4	68,000 "
5	5	57,000 "
2	8	40,700 "

Или срѣдниятъ разходъ изчисленъ по сжщия начинъ възлиза на 71,000 "

Ако къмъ този срѣденъ разходъ за горивни и смазочни материяли, работна ржка и други дребни, прибавимъ постояннитѣ разноси, които възлизатъ годишно на 122,000 лева,

виждаме, че средният разходъ ще бжде 193,000 лева при овършване средно годишно на около 400,000 кгр. зърно.

Отъ съпоставяне на цифритъ за прихода и разхода става явно, че въ случаитъ отъ които ние черпимъ нашитъ данни, вършачкитъ сж дифицитерни или въ загуба годишно и средно съ 68,000 лева. Тази загуба е могла да се покрие само ако е билъ вземанъ по-голямъ уемъ, нѣщо, което е било невъзможно, поради голѣмата конкуренция и главно поради недържането смѣтка за годишния сервисъ на капитала и другитъ постоянни ежегодни разноски. Ако това на единъ частенъ стопанинъ е простено, то на едно кооперативно сдружение не е нито позволено, нито простено, понеже то борави съ обществени средства, за които трѣбва да държи добра смѣтка, разумно да използва и грижливо запазва.

Ако приходитъ на вършачкитъ се очертаватъ средно къмъ 125,000 лв. при положение, когато ценитъ на зърненитъ храни бѣха средно за житото 6 лева, ечмикътъ 4 лева, ржжъта 5 лв., овесътъ 3.50 лева, то явно е, че при днешнитъ цени, и ако сжщитъ продължатъ за въ бждеще, положението ще се влоши още повече и прихода ще трѣбва да се намали съ кржгло 25 %, ако разбира се, не се увеличи процента на уема.

Положението на притежателитъ на вършачкитъ и тракторитъ би се облекчило значително, ако тракторитъ се използватъ и за оранъ или други работи, които нуждитъ на земледѣлското стопанство налагатъ, а не да се създаватъ изкуствено и безогледно, само да се намѣри работа на трактора.

За да бждатъ изчисленията ни по-точни, налага се да се направи и друга една корекция. Ако тракторътъ се използва за оранъ 90 дена презъ годината, съответната частъ отъ неговитъ постоянни разноски съ тѣзи на плуга, ще трѣбва да се турятъ въ тежестъ на оранъта.

Нека вземемъ единъ примѣръ за използване на трактора за вършидба 60 дена, като се овършава кржгло 420,000 кгр., и за оранъ 80 — 90 дена като се изораватъ кржгло 2000 декара.

Въ този случай постояннитъ разноски ще бждатъ:

за вършачката	65,500 лв.
„ трактора	56,540 „
„ плуга	6 070 „

Всичко 128,120 лв.

При работни за трактора 150 дни ще имаме средно дневно 377 лв. За 60 дена ще имаме 22,620 лв. Въ този случай въ тежестъ на вършидбата ще останатъ постоянни разноски $(6550 + 22620) = 88,120$ лв., а за оранъта (90 дена) — остатъка отъ постояннитъ разноски на трактора $(90 \times 377) = 33,930$ лв. + 6,080 лв. = 40,010 или кржгло 40000 лв.

Ако туримъ за прислугата за 90 дни 3 500 лв. и за изораване на 20000 декара горивни и смазочни материали 50,000 лв. ще имаме всичко разноски за изораване на тѣзи 2000 дек. 103,500 лв. или на декаръ по 5175 лв.

При тойзи случай вършидбата на 420,000 кгр. зърно за 60 дена ще струва $89,120$ лв. + $420 \times 180 = 163,720$ лв., което изразено въ уемъ прави 36,380 кгр. (по 4.50 лв. кгр.) или 8.6 %.

Ясно е отъ тѣзи смѣтки, че вършачката и тракторътъ могатъ да се рентиратъ въ смисълъ да покриятъ разносикитъ си, безъ каквато и да било друга печалба, само когато вършачката върше минимумъ 60 дена, овършава кржгло 420,000 кгр. зърно и взема уемъ 8.6 %, а тракторътъ ще изоре 2000 дек. за 90 дена и ще се заплаща за тази работа поне 52 лв. на декаръ.

Не ще съмнение, че вършачката и тракторътъ могатъ да се форсиратъ и да свършатъ повече работа, но това форсиране ще повлече подире си неминуемо по-бързо разваляне, следователно по-късъ срокъ на амортизиране, по-честъ и голѣмъ ремонтъ и пр. Ако пъкъ се използва въ по-малка работа, колко о и амортизирането имъ да се удължи и ремонта да се намали, има известни разноски, които си оставатъ постоянни (лихвата на капитала и застраховката) и ще тежатъ всекога върху коштуемата стойностъ на работата.

Както споменахме и по-рано, това теоритическо положение у насъ не може да се спази, съ рѣдки изключения, и обикновено се работи на загуба съ надеждата, че ще дойде нѣкоя по-добра година, когато разходитъ ще се покриятъ широко и ще остане нѣщо за лихва на капитала и за амортизацията. И това е погрѣшна смѣтка, защото известни постоянни разходи се трупатъ отъ год на на година и когато дойде нѣкоя изобилна реколта и много работа за машината общитъ постоянни разноски нѣма да бждатъ вече обикновенитъ (редовнитъ), а ще бждатъ отегчени съ такива натрупали се отъ предшествующитъ години.

Смѣтаме, че изложенитъ до тукъ данни, ни даватъ достатъчно основание да дадемъ заключението си върху из-

ползуването на трактора и вършачката въ нашето земеделско стопанство.

1 Споредъ насъ, при обективнитѣ условия на нашето земеделско стопанство, тракторътъ, като двигателъ за извършване на полскитѣ работи, *съ съвсемъ рѣдки изключения*, нѣма мѣсто. При крѣгло 754,000 земеделски стопанства съ сръдно обработваема площъ 50 дек. на стопанство, отъ които около 45 на сто отъ 0 до 40 дек. и около 50 на сто отъ 40 до 200 дек., съ маломѣрни и неправилни парцели, разпрѣстнати по всички краища на селищата, не може и не бива въ никой случай да си позволяваме лукса и безразсѣдството да употребяваме скѣпъ и прескѣпъ инвентаръ за обработване на нашата земя. Неразумно е да се хвърлятъ стотици милиони лева въ безполезна и излишенъ инвентаръ — баласть, съ който нищо не се допринася, а само се ощетяватъ интереситѣ на отдѣлнитѣ стопани и се увеличава значително пасивната страна на нашия търговски балансъ, а съ това накърнява и стабилността на нашия левъ. За 2402 трактора (споредъ сведенията на Министерството на Земледѣлието отъ 1929 год.) българскитѣ земеделски стопанинѣ е изнесълъ надъ 500,000,000 лева валута.

Илюзия е да се мисли, че съ изнесенитѣ 500 милиона лева за трактори, българското земеделско стопанство е спечелило еквивалента въ производство.

Нека българскитѣ земеделци престане да се лъже, че тракторътъ ще подобри и увеличи производството му; нека да си прави по-добра смѣтка и не се подава на влиянието на заинтересовани хора, които така сладко умѣятъ да увещаватъ и градятъ въздушни кули. Нека българскитѣ земеделци престане да си създава самъ причини за своето разорение. Не бива къмъ многото природни причини, които поставятъ често земеделското стопанство въ затруднение и го изправятъ предъ мъчнотии, да си притуряме и ние такива. *Земеделците, вмѣсто да се увлича въ доставки на ненуженъ и излишенъ инвентаръ, нека се снабди съ онова, което е една необходимостъ за земеделското стопанство — плугъ, брана, култиваторъ и др. орѣдия — споредъ нуждитѣ и условията, и нека свикне да гледа и храни по-добре работния си добитѣкъ, за да има всѣкога готовъ мотора за работа.* Тракторътъ на българския земеделецъ, поне при днешнитѣ условия на земеделското ни стопанство и при сегашната негова структура, трѣбва да бѣде въ обора, добре нахраненъ и добре почистенъ. Той се покорява всѣкога на волята

на стопанина си и е готовъ да върши всѣкава работа и всѣкога. Но за това пъкъ е необходимо още, българскитѣ земеделци да си произведе достатъчно фуражъ за добро хранене на своитѣ мотори — волове или коне.

Произвеждането на достатъчно за доброто изхранване на добитѣка фуражъ въ земеделското стопанство не е загуба. Той се компенсира нѣколкократно съ по-добра работа, по-добра обработка на почвата, повече торъ, повече производство.

Кооперациитѣ сѣщо така трѣбва да престанатъ да мислятъ, че въ тѣхнитѣ задачи лежи снабдяването на земеделското стопанство съ трактори само за извършване на полската работа. Тѣ биха свършили стократно по-добра и по-полезна работа, ако снабдѣха земеделцитѣ съ необходимия подходящъ инвентаръ за по-добра обработка на почвата и се стремеха да създадатъ условия за по-добре нахраненъ и по-рационално използване на добитѣкъ. Може би ще има специални случаи, дето тѣ ще трѣбва да доставятъ едъръ и скѣпъ инвентаръ, но ние на това ще се спремъ по-нататѣкъ.

2. Тракторътъ има мѣсто за извършване на полскитѣ работи въ голѣмитѣ земеделски стопанства съ комасирани земи или голѣми парцели и дето условията позволяватъ пълното му използване при най-малки разходи. У насъ такива сѣ твърде малко, затова нѣма да се спираме повече на тѣхъ.

3. Малко по-другъ е въпросътъ съ използването на вършачката, комбинирана съ трактора като двигателъ.

По принципъ ние отричаме категорично доставката на вършачка съ двигателъ тракторъ отъ единични стопани, на които липсватъ условията за рентабилно използване на тия машини. Ние отричаме сѣщо доставката на тѣзи машини отъ група стопани, които притежаватъ по-малко отъ 3000—4000 дек. засѣта площъ съ житни растения (безъ царевицата).

Ние отричаме сѣщо категорично доставката на вършачки отъ отдѣлни стопани или група отъ такива, непритежаващи условията за рентабилното използване на тѣзи машини, съ чисто комерческа целъ — да вършеятъ на други стопани. *Тази задача трѣбва да легне само на кооперативнитѣ сдружения и то при спазването на редица условия, за които ще говоримъ малко по-сетне.*

Не трѣбва да се забравя, че българското земеделско стопанство е отрупано близо съ единъ милиардъ лева инвестирани въ вършачни гарнитури, крайно неравномерно раз-

предѣлени по околии и по броя на стопанствата (гледай таблицата), та когато ще става въпросъ за доставка на нови такива, добре трѣбва да се размисли и прецени дали трѣбва да се извърши доставката или не.

Да се спре вноса е немислимо, понеже държавата не ще има тази възможностъ по много причини. Тя, обаче, може да го регулира и ограничи. Той ще се ограничи преди всичко и главно съ нарастването на съзнанието, че не бива безсмислено и щѣло и нещѣло да се изнася злато за доставка на излишни гарнитури. Активната намѣса на Министерството на земледѣлието за едно по-правилно разпредѣление на вършачнитѣ гарнитури по околии, съобразно броя на земледѣлскитѣ стопанства и засѣтата площъ съ житни растения, би допринесло твърде много за ограничение на вноса, а сжщо така и съ разрешение въпроса за уема, който трѣбва да се опредѣли. Налага се едно регламентиране използването на вършачкитѣ. Доставката на вършачни гарнитури отъ частни лица или групи отъ такива, които непритежаватъ необходимитѣ обективни условия за рационално използване на вършачката, трѣбва да се забрани или най-малко отегчи съ специални тежки мита, такси и данѣци или пъкъ лишаване отъ правото да се ползватъ отъ безмитни горивни и смазочни материяли. *Доставката на този инвентаръ трѣбва да се позволи съ известни облекчения само на земл. копер. сдружения и то ако притежаватъ необходимитѣ условия.* Преценката на тѣзи условия трѣбва да става отъ компетентни лица (агрономътъ, представител на кредитора и такъв на Общия съюзъ на земледѣлскитѣ кооперации). *Не притежава ли кооперацията необходимитѣ условия за рационално използване на машинитѣ, доставката трѣбва да се забрани изрично.*

Когато се преценяватъ тѣзи условия, трѣбва да се има предъ видъ следното:

1. Колко земледѣлски стопанства има въ селото или селата, които ще обслужва кооперативната вършачка?
2. Колко земледѣлски стопани обединява кооперацията?
3. Колко декара ниви има въ района на вършачката и колко се засѣватъ съ житни растения безъ царевицата?
4. Колко отъ тия принадлежатъ на членоветѣ на кооперацията?
5. Какъ е билъ освѣтленъ въпроса за доставката предъ общото събрание, колко членове сж присѣствували и колко отъ присѣствующитѣ сж гласували за? Желателно е този

въпросъ да се решава единодушно отъ всички членове, а не само съ абсолютно болшинство.

6. Има ли други вършачки въ селото, колко и какъ се използватъ? Нѣма ли възможностъ кооперацията да откупи, такава за да я използва тя?

7. Ще може ли машинитѣ да се използватъ въ нѣкое съседно село и какво се има предъ видъ за използването имъ? Ако има въ околнитѣ села вършачки, да се покаже колко сж, кжде сж и какъ се използватъ? Нѣма ли възможностъ да се използва такава отъ съседнитѣ села?

8. Доказвали ли сж въ селото други вършачки презъ миналитѣ години, какъ сж биле използвани и при какъвъ уемъ?

9. Какви условия има за използване на трактора за други цели (оранъ, като двигателъ на др. машини и пр.)? На колко декара оранъ може да се разчита максимумъ въ действителностъ и колко време и въ какви машини може да се използва трактора — реално, а не въображаемо

10. Имало ли е други трактори на работа въ селото, какви сж били резултатитѣ и др. сведения отъ този характеръ, които самата работа ще подскаже.

Понеже инвестирането на толкова много сръдства (около 550,000 лева) могатъ да се отразятъ гибелно върху правилния развой на кооперацията, която на първо време има да задоволява и посреща много други първостепенни и належащи нужди на земледѣлското стопанство, необходимо е сжщо да се изучи нейното финансово положение, стабилитета ѝ и възможноститѣ ѝ да посрещне безъ сътресение подобна инвестиция. Въ тази смисълъ налага се да се проучи още:

1. Колко сж собственитѣ сръдства на кооперацията (дѣловъ капиталъ, членски вноски и фондове)?
2. На каква сума възлизатъ срочнитѣ и спестовнитѣ влогове и какви мѣрки сж взети за тѣхното подсигуриране.
3. Има ли кооперацията потребителенъ магазинъ, какъ се развива той и каква друга стопанска дейностъ е развила и развива? Какви сж резултатитѣ отъ тази дейностъ?
4. Какви сж задълженията на кооперацията предъ Б. З. Банка и др. кредитори и какъ ги посреща тя?
5. На каква сума възлиза портфейла на кооперацията, движи ли се редовно или е просроченъ и въ какъвъ процентъ?

6. Какъвъ земеделски инвентаръ има кооперацията и какъ се използва? Какви сж резултатитѣ отъ използванетоу му?

7. Има ли кооперацията инвестирани капитали въ други предприятия, какъ се развиватъ тѣ и какви сж резултатитѣ? Отъ где е взела кооперацията необходимитѣ срѣдства за тия предприятия?

8. Има ли кооперацията специаленъ дѣловъ капиталъ или фондъ за снабдяване съ вършачка и тракторъ и на каква сума възлизатъ тѣ?

9. Има ли решение на кооперацията за събиране въ бж-деще специаленъ дѣловъ капиталъ за машинитѣ, въ какъвъ размѣръ и какъ ще се събира?

10. Да се влезе въ подробна преценка на самитѣ машини, условия за изплащане възможноститѣ за изплащане и пр.

Това сж по-сжщественитѣ условия, които трѣбва да се проучатъ най-щателно.

Преценятъ ли се тѣ добре въ тѣхния реаленъ видъ, то и решението, което ще се вземе, ще бжде добре обосновано и разумно. Въ противенъ случай, всѣко решение, каквото и да било то, ще бжде произволно и въ ущърбъ на кооперацията.

Познавайки добре действителността, ние смѣтаме за умѣстно да препоръчаме на всички кооперации по-голѣма осторожностъ, по-голѣма вдълбоченостъ и предпазливостъ при взимане на решения за инвестиране на голѣми капитали защото едно пребрзано, неумѣстно и погрѣшно решение, може да спъне сдружението въ неговия развой, а често да му коствува и самия животъ. Най-малко на кооперацията сж позволени рискове и недобре обмислени действия.

На привършване ние смѣтаме, че колкото и неизчерпателно да разгледахме този отъ голѣмо значение за нашето земеделско стопанство въпросъ, все сме могли да дадемъ по-добре освѣтлена картината, отколкото тя е била въ представата ни до сега и съ желанието да бждемъ полезни, безъ голословия, на българския земеделски стопанинъ.

